

Важливий напрямом удосконалення та активізації інноваційної діяльності на підприємстві – це розроблення ефективних інноваційних стратегій, які сприятимуть успішному функціонуванню та розвитку вітчизняних підприємств, що є перспективним напрямом для подальших наукових досліджень.

Література.

1. Фецович Т. Аналіз формування інноваційної стратегії розвитку підприємства / Т. Фецович // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2010. – № 14-15. – С. 296-303.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
3. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 36 // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – 266 с.
4. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент / Р.А. Фатхутдинов. – С.-Пб.: Питер, 2002. – 400 с.
5. Менш Г. Основы организационного проектирования / Г. Менш. – М., 2002. – 512 с.
6. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент: навчальний посібник / Н.В. Краснокутська. – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с.
7. Денисенко М.П. Стратегічна місія інноваційної діяльності та шляхи її активізації в Україні / М.П. Денисенко, Я.В. Риженко // Проблеми науки. – 2007. – № 6. – С. 10-16.

УДК: 378.6:37

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF FORMATION OF SOCIAL INTELLIGENCE OF FUTURE TOURIST SPECIALISTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF AGRICULTURAL PROFESSION

БАБИЧ В.А., ВОЛОШИНА В.С., студентки*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

У статті досліджено поняття «соціальний інтелект особистості» та схарактеризовано його сутність. Визначено значення соціального інтелекту для ефективної професійної підготовки студентів у закладах вищої освіти аграрного профілю за спеціальністю «Туризм». Окреслено основні умови формування соціального інтелекту студентів вищих аграрних навчальних закладів.

Ключові слова: соціальний інтелект, інтерактивне навчання, засоби активного навчання, тренінг.

The article explores the concept of "social intelligence of the individual" and characterizes its essence. The importance of social intelligence for effective professional training of students in institutions of higher education of agricultural profile in the specialty "Tourism" is determined. The main conditions for the formation of social intelligence of students of higher agricultural educational institutions are outlined.

Key words: social intelligence, interactive learning, means of active learning, training.

---

*Науковий керівник - Данченко І. О., док.пед.н., професор

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні змінюються вимоги до системи аграрної освіти України, а саме забезпечення висококваліфікованих, успішних, конкурентоспроможних фахівців на внутрішньому і зовнішньому ринку праці. Оскільки фахівець-аграрій повинен стати активним суб'єктом діяльності, розширювати рамки професійної діяльності, виникає необхідність їх підготовки за різними спеціальностями, у тому числі і за спеціальністю 242 «Туризм». Серед багатоманітних проблем професійної підготовки студентів, які навчаються за спеціальністю «Туризм» у закладах вищої освіти аграрного профілю слід виділити проблему формування соціального інтелекту, яка постає як одна зі складних проблем у науковому дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень доводить, що в цілому визначення соціального інтелекту припускає такі погляди: соціальні знання (С. Вонг, Дж. Дей, С. Максвелл, Н. Мир та ін.); соціальна пам'ять (Дж. Вашингтон та ін.); соціальне сприймання (Р. Рігіо та ін.); соціальна чи комунікативна компетентність (М. Форд, Н. Кентор та ін.); соціальна інтерпретація (Р. Ентоні, Д. Арчер, Дж. Сміт та ін.); соціальна інтуїція (Ф. Чапін, С. Вонг, Д. Кітінг, Р. Розенталь та ін.); прогнозування (С. Космітський, О. Джон та ін.); соціальна адаптація (Ф. Чапін, Р. Харлоу та ін.); соціально-когнітивна гнучкість (К. Джон, Дж. Дей та ін.); самооцінка (Н. Марлоу, А. Браун та ін.) [9, с. 15].

Спеціалісти, які вивчають соціальний інтелект підкреслюють, що перераховані підходи можна умовно розділити на такі підгруп: вид пізнання, що перебуває в ряду інших видів інтелектуального пізнання; знання, уміння й навички, набуті протягом життя; особистісна риса, яка визначає успішність соціальної взаємодії [9].

Вибір соціального інтелекту в якості однієї зі складових професійної компетентності майбутніх фахівців з туризму обумовлений тим, що соціальний інтелект як якість особистості, на думку багатьох науковців (Е. Михайлової (Альошиної), Н. Калініною, О. Чеснокова, В. Куніцина, І. Данченко та інших), є визначною практичною якістю, яка необхідна сьогодні фахівцеві для того, щоб задовольнити особистісні і професійні потреби.

Нині розвиток науки виявив ще один, раніше не помітний аспект соціального інтелекту – його вплив на вибір життєвих сфер самореалізації особистості і її успішність в різних видах діяльності, у тому числі галузі знань «Сфера обслуговування», яка залежить від ефективності соціальної взаємодії.

Формування цілей статті. Мета статті проаналізувати теоретичні аспекти поняття соціального інтелекту студентів та визначити умови його ефективного формування у закладах вищої освіти аграрного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна підготовка у закладах вищої освіти аграрного профілю спеціалістів за спеціальністю «Туризм» повинна обов'язково включати заходи спрямовані на формування соціального інтелекту, адже відповідно до освітніх стандартів, які висуваються до результатів навчання студентів визначені наступні компетентності, як-от: здатність до співпраці з діловими партнерами і клієнтами, уміння забезпечувати з ними ефективні комунікації; здатність працювати у міжнародному середовищі на основі позитивного ставлення до несхожості до інших культур, поваги до різноманітності та мультикультурності, розуміння місцевих і професійних традицій інших країн, розпізнавання міжкультурних проблем у професійній практиці застосовувати навички продуктивного спілкування зі споживачами туристичних послуг.

Зокрема, встановлено, що чим вищий рівень соціального інтелекту, тим більше розвинені саморегуляція, самовпевненість, здатність впливати на оточуючих. Високому рівню соціального інтелекту відповідає відповідний рівень креативності, моральних настанов, самоповаги. Високий рівень соціального інтелекту характеризується задоволенням від спілкування, розвинутих почуттям гідності, самоповаги, гнучкістю поведінки, високим рівнем саморегуляції та адаптивності особистості [6, с. 67].

Термін «соціальний інтелект» було введено Е. Торндайком для позначення «далекоглядності у міжособистісних відносинах». На його думку, існує три види інтелекту: абстрактний (здатність розуміти та оперувати ідеями), механічний (здатність розуміти та оперувати конкретними предметами) і соціальний (здатність розуміти людей і взаємодіяти з ними), провідною його функцією визначено прогнозування поведінки [5].

Тоді як за Г. Олпортом, соціальний інтелект – це особливий «соціальний дар», що забезпечує рівновагу поведінки і стабільні відносини з оточуючими, результатом якого є соціальне пристосування [4].

Соціальний інтелект, на думку Г. Айзенка, це результат розвитку загального інтелекту під впливом соціокультурних умов [5].

Дж. Гілфорд характеризує соціальний інтелект як систему інтелектуальних здібностей, незалежну від факторів загального інтелекту і пов'язану насамперед із сприйняттям та переробкою інформації про поведінку [7].

Ю. Ємельянов визначив його як «стійку, засновану на специфіці мисленневих процесів, афективного реагування і соціального досвіду здатність розуміти себе, а також інших людей, їх взаємовідносини і прогнозувати міжособистісні події» [5].

М. Бобнева [5] розглядає соціальний інтелект у системі соціального розвитку особистості і визначає його як особливу здібність людини, що формується у процесі спілкування і соціальних взаємодій.

А. Южанінова розглядає соціальний інтелект як особливу соціальну здібність, що забезпечує можливість адекватного відображення індивідуальних властивостей реципієнта, особливостей протікання його психічних процесів та проявів емоційної сфери; адекватного моделювання індивідуальних і особистісних особливостей людей на основі зовнішніх ознак, а також як здатність прогнозування характеру поведінки реципієнта в конкретних умовах; прийняти роль іншого, володіти ситуацією і спрямовувати взаємодії у потрібному русі, у багатстві техніки і засобів спілкування [8].

В. Куніцина характеризує соціальний інтелект як глобальну здатність, що виникає на базі комплексу інтелектуальних, особистісних, комунікативних та поведінкових рис, включаючи рівень енергетичної забезпеченості процесів саморегуляції [4, с. 470].

Соціальний інтелект, акцентує увагу науковець, зумовлює рівень адекватності й успішності соціальної взаємодії та дозволяє його зберегти під час емоційної напруги чи психологічного дискомфорту, у надзвичайних ситуаціях, стресі та при кризах особистості.

Таким чином, аналіз наукових досліджень дозволяє визначити соціальний інтелект особистості як інтегративну інтелектуальну здатність (уміння) особистості, яка визначає успішність її спілкування та соціальної адаптації і передбачає вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки, які доповнюються окремими елементами, пов'язаними з розумінням оточення, і здібність впливати на це оточення для досягнення своєї мети, а також об'єднує і регулює пізнавальні процеси, які пов'язані з відображенням соціальних об'єктів, здатність особистості адекватно розуміти та оцінювати, як власну поведінку, так і поведінку інших людей [2; 4; 5; 8; 9].

Аналіз теоретичних та практичних наукових досліджень довів, що ефективність формування соціального інтелекту студентів у процесі професійної підготовки може забезпечити інтерактивне навчання.

Концептуальна основа технології інтерактивного навчання студентів полягає у конструюванні двостороннього інтегративного навчального процесу: «навчання через інформацію» та «навчання через діяльність».

На основі науково-теоретичного аналізу робіт Н. Борисової, Д. Чернілевського [1] визначаємо інтерактивне навчання студентів як організація такого освітнього процесу, в якому суттєво змінюється роль викладача (замість викладача-інформатора ми актуалізуємо роль викладача-менеджера та фасилітатора) та роль студентів, для яких здобуття інформації є засобом оволодіння практичними діями та операціями в умовах соціально-педагогічних реалій, що забезпечує формування їх соціального інтелекту.

Інтерактивне навчання найефективніше реалізується через інтерактивну взаємодію, яка передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання методів, що дають змогу створити ситуації пошуку, ризику, сумніву, успіху, суперечності, переконання, ствердження, задоволення чи смутку, аналізу та самооцінки своїх дій, спільне розв'язання проблем [10, с. 422].

Поміж методів, які покликані забезпечити розвиток соціального інтелекту студентів, варто виділити тренінг, як організаційну форму освітнього процесу, яка, спираючись на досвід і знання її учасників, забезпечує використання різних методів, за рахунок створення позитивної емоційної атмосфери, та спрямована на отримання навичок і професійних компетенцій [10, с. 422].

Під час проведення занять з елементами тренінгу необхідно діяльність варто спрямовувати на «уміння формувати програми та плани успішної міжособистісної взаємодії між суб'єктами спілкування у тактичному й стратегічному напрямках», «здатність визначати індивідуальні можливості особистості для досягнення позитивних результатів діяльності та спілкування», «формування та розвиток асертивної поведінки», «уміння вдало обирати механізми психологічного самозахисту, спрямованого на збереження самоповаги студентів», «здатність адекватно сприймання соціальної ситуації» тощо [4, с. 353 – 365].

Важливе місце в процесі формування соціального інтелекту студентів посідають засоби активного навчання, до яких науковці відносять різноманітні вправи (В. Харитоновна), навчально-пізнавальні завдання (М. Оданович), рольові та ділові ігри (І. Ісаєва), соціально-психологічний тренінг (М. Тарасенко), семінари аксеологічного змісту (Н. Михальчук), моделювання та вирішення проблемних ситуацій, методики аналізу та рефлексії психолого-педагогічних та соціальних ситуацій (Н. Дегтярева) тощо [4, с. 82].

Висновки. Таким чином, аналіз наукових досліджень дозволив визначити соціальний інтелект студентів – як інтегративну інтелектуальну здатність (уміння) особистості, яка визначає успішність її спілкування та соціальної адаптації і передбачає вільне володіння вербальними та невербальними засобами соціальної поведінки, які доповнюються окремими елементами, пов'язаними з розумінням оточення, і здібність впливати на це оточення для досягнення своєї мети, а також об'єднує і регулює пізнавальні процеси, які пов'язані з відображенням соціальних об'єктів, здатність особистості адекватно розуміти та оцінювати, як власну поведінку, так і поведінку інших людей.

Ефективності формування соціального інтелекту студентів сприяє впровадження в освітній процес закладів вищої освіти аграрного профілю інтерактивного навчання.

Література.

1. Алексеев Т. А. Формування пізнавальної активності студентів в умовах блокової організації навчання: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т. А. Алексеев. – К., 1995. – 206 с.
2. Ануринов В.Ф. Интеллект и социум: Введение в социологию интеллекта / В.Ф. Ануринов. – Новгород: Издательство Нижегородского университета, 1997. – 436 с.
3. Гончарук Н. Т., Серьогін С. М. Кадри аграрного сектора економіки України: формування і розвиток: [монографія]. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2003. – 168 с. – Автор. 30 с.
4. Данченко І. Формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів: [монографія] / Ірина Данченко. – Харків. : Вид-во Іванченка І.С., 2018. – 366
5. Калина Н.Ф. Диагностика социального интеллекта личности / Н.Ф. Калина // Журнал практикующего психолога. – 1999. – № 5. – С. 159-178.
6. Куницына В.Н. Межличностное общение / В.Н. Куницына, Н.В. Казаринова, В.М. Погольша. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.
7. Кухарева Г. П. Упровадження нового публічного менеджменту в світову та вітчизняну практику публічного управління / Г. П. Кухарева // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр.– Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ, «Магістр», 2015. – Вип. 1. – С. 48-54.
8. Михайлова (Алешина) Е.С. Тест Дж. Гилфорда и М. Салливена. Диагностика социального интеллекта. Руководство пользователя / Е.С. Михайлова (Алешина). — СПб.: ГП Имятон, 2001. - 51 с.
9. Практический интеллект / Р.Дж. Стернберг, Дж.Б. Форсайт, Дж. Хелланд Дж.А. Хорвард, Р.К. Вагнер, В.М. Вильямс, С.А. Снук, Е.Л. Григоренко. – СПб.: Питер, 2002. – 272 с.
10. Семенова А.В. Парадигмальне моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів: монографія / Алла Семенова. – Одеса: Юридична література, 2009, - 504 с.

11. Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / Под ред. Д. В. Любина, Д. В. Ушакова. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. – 176 с. (Труды Института психологии РАН).

12. Чеснокова О.Б. Возрастной подход к исследованию социального интеллекта у детей / О.Б. Чеснокова // Вопросы психологии. – 2005. – № 6. – С. 35–45.

УДК 658.168.5

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

STRATEGIC DIRECTIONS OF COMPETITIVENESS DEVELOPMENT OF ENTERPRISE PRODUCTS

ТИШЕНКО Ю.О., студентка магістратури, КАПТАН Т.І., студентка бакалаврату*
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка

В статті наведені та розглянуті етапи розробки стратегії підвищення конкурентоспроможності продукції підприємства, її реалізація на практиці, що може бути використана керівниками, економістами та менеджерами підприємств.

Ключові слова: стратегія, продукція, конкурентоспроможність, конкурентна перевага, конкурентне середовище.

The article presents and considers the stages of development of a strategy to increase the competitiveness of enterprise products, its implementation in practice, which can be used by managers, economists and managers of enterprises.

Key words: strategy, products, competitiveness, competitive advantage, competitive environment.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні економічні відносини країни є критерієм пошуку інструментів покращення розвитку для підприємств, які, в свою чергу, повинні забезпечувати високий рівень конкурентоспроможності. Одними з таких інструментів є стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємств. Їх успішне функціонування визначається конкурентною позицією на ринках. Конкурентоспроможністю підприємства вважається його можливість зберігати та розширювати конкурентні позиції на ринку, впливати на ринкову ситуацію завдяки пропозиції якісних послуг чи продукції, задовольняючи вимоги споживачів. Актуальність теми полягає в тому, що на конкурентні відносини впливає економіка та процеси глобалізації. Підприємства, виходячи на національні ринки, підвищують конкуренцію серед виробників за допомогою нових пропозицій та спричиняють погіршення діяльності організацій, які не витримують конкуренції. Отже, для вирішення проблем функціонування підприємств на довгострокову перспективу потрібні комплексні підходи та наукові обґрунтування щодо розробки стратегії підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств в умовах сьогодення.

* Науковий керівник - Дудник О. В., к.е.н., доцент